

gického významu filozofie pre prírodné vedy. Ukazuje ďalej známe fakty, že otázky exaktných vied sú v popredí aj v kapitalistickom svete (lebo od nich závisí koniec-koncov stav výroby, techniky a teda i zisku kapitalistov), ale stav výuky týchto vied je ešte i dnes ideologicky vo vleku cirkvi ako v stredoveku a učebnice sú staré niekoľko desaťročí.

Z najobsiahlejších a z našej strany najvítanejších filozofických príspevkov ročníka 1959 je štúdia známeho nám už L. Sèva *Panoráma súčasnej francúzskej filozofie*. Štúdia je síce na pokračovanie a v prvej uverejnenej časti sa o súčasnosti nedozvieme temer nič, zato nás však širokým úvodom zoznamuje, ako sám autor hovorí, s jej historickými koreňmi. Siahá až do počiatku 19. storočia a načrtáva štyri základné filozofické prúdenia, ktoré formovali jeho ideový profil:

1. materialistický prúd ako pokračovanie materializmu 18. storočia a predchodca revolučného proletárskeho materializmu;

2. pozitívizmus ako ideologický výraz radikálnej a laickej buržoázie, ktorý sa v širšom zmysle objavil už pred Comtom a postupne prenikol — najmä vo svojej sociologickej forme — aj na univerzitu. Obidva tieto prúdy sa vyvíjali v protiklade s

3. katedrovým spiritualizmom (spiritualisme universitaire) ako dominujúcou filozofickou formou liberálnej a oportunistickej buržoázie, preferovanej oficiálnymi vládnúcimi kruhmi a s

4. cirkevnou katolíckou filozofiou rozličných odtieňov, ktorá sa postupne organizovala na báze tomizmu.

Popri tejto historickej schéme uplatňuje L. Sève na skúmaný materiál aj všeobecnejšiu filozofickú schému platnú pre vývin filozofie vôbec, t. j. základný marxistický poznatok o dejinách filozofie ako boji materializmu a idealizmu. Toto ho, prirodzene, privádza od špecificky filozofických problémov aj k náčrtu politickej a ideologickej situácie vo Francúzsku v 19. storočí, predovšetkým k otázke vzťahu filozofie a sociálnych tried. Pre historikov filozofie je poučné, ako odôvodňuje autor tieto svoje metodologické postuláty, ako zladuje historickú diferenciaciu smerov s ich filozofickým zaťažením do línie materializmu a idealizmu.

Z tohto dvojitého aspektu — historicko-gnozologického — ukazuje potom postupne všetky štyri spomínané prúdy. Jeho analýze možno síce vyčítať, že zostáva viac pri všeobecných konštatovaniach, generalizáciách a málo sa dotýka konkrétnych problémov a postáv, no na druhej strane vyzdvihnutím základných determinantov prispieva k plastickému vystihnútiu atmosféry doby, takže štúdia môže slúžiť ako naozaj dobrý úvod k poznaniu vývinu filozofie 19. a 20. storočia vo Francúzsku.

Tolko k najzaujímavejším článkom roč. 1959. Nakoniec odporúčame našej verejnosti sledovať sústavnejšie La Pensée, ktoré pri svojej mnohostrannosti môžu vyhovieť záujmom najrozmanitejších profesií i milovníkom vied a umenia vôbec.

E. Városová

1.—4. č. 7. ROČ. NEMECKÉHO FILOZOFICKÉHO ČASOPISU

Z neúplného ročníka Nemeckého filozofického časopisu, ktorý sme mali k dispozícii, vidíme, že jeho celkový charakter určujú predovšetkým aktuálne otázky a problémy, špecifičnosť situácie v Nemecku, nástojčivé požiadavky triedneho boja a úlohy ideologickej práce v tomto boji. V časopise prevažujú pôvodné práce, diskusie a polemiky nad prekladmi. Keďže v tomto roku uplynulo 50 rokov od vydania Leninovho

diela *Materializmus a empiriokriticizmus*, venujú prvé 3 čísla najväčšiu pozornosť analýze niektorých otázok, ktoré Lenin v tomto svojom diele riešil a ktoré dnes, najmä v boji proti revizionizmu, sú stále živé a aktuálne. Pritom výber problémov a ich polemická zahrotenosť je determinovaná špecifičnosťou nemeckých pomerov, nevyhnutnosťou boja proti reakčnej ideológii teoretikov v Nemeckej spolkovej republike, ktorí, najmä neotomisti, popri sociálnodemokratických revizionistoch podnikajú sústredené útoky proti marxizmu. 4. číslo časopisu je takmer celé venované Darwinovi a otázkam biológie predovšetkým z hľadiska filozofie.

V ďalšej časti našej recenzie si bližšie všimneme niektoré dôležitejšie práce a štúdie.

1. číslo

K 40. výročiu smrti jedného z najvýznamnejších revolučných bojovníkov a marxistických teoretikov v dejinách nemeckého a medzinárodného robotníckeho hnutia Franza Mehringa píše Joseph Schleifstein o Mehringových filozofických náhľadoch. Úvodom rozoberá situáciu v nemeckej sociálnej demokracii v období po Marxovej a Engelsovej smrti a pred prvou svetovou vojnou a na tomto pláne vyzdvihuje Mehringove zásluhy v boji proti vzráhajúcemu sa oportunistu a revizionizmu pri obrane materialistickej základne marxizmu. Pritom poukazuje aj na niektoré nedostatky v jeho filozofických náhľadoch. Mehring ako jediný spomedzi vtedajších vedúcich nemeckých marxistov bojoval proti novokantovským revizionistom, odhaloval reakčnú iracionalistickú filozofiu, obraňoval predovšetkým materialistické chápanie dejín, ktoré tvorivo aplikoval v dejinách nemeckej literatúry. I keď zanedbával niektoré, najmä gnozeologické otázky, i keď sa nevyhol niektorým omylom a nedostatkom, má významné a trvalé zásluhy o rozvoj marxistickej filozofie, ktoré štúdia komplexne zdôrazňujú.

Hermann Scheler: Význam Leninovho diela *Materializmus a empiriokriticizmus* v boji proti idealistickému prekrucovaniu materialistického chápania dejín. Práca vyzdvihuje význam Leninovho diela, v ktorom sa filozoficky vyporiadáva s falšovateľmi dialektického a historického materializmu nielen z hľadiska filozoficko-historického, ale predovšetkým z aktuálneho politicko-ideologického hľadiska. Závažnosť *Materializmu a empiriokriticizmu* nespočíva len v tom, ako hovorí autor štúdie, že obraňuje marxistický filozofický materializmus proti všetkým útokom novej idealistickej filozofie tým, že ho súčasne rozvíja ďalej a že zavrhuje a odhaľuje všetky pokusy zmieriť materializmus s idealizmom, ale aj v tom, že nekompromisne bojuje proti snahám, najmä proti snahám Kautského odtrhnúť historický materializmus od dialektického materializmu a spojiť ho takto s idealistickou filozofiou. Nerozlučiteľnú jednotu dialektického a historického materializmu dokazuje Lenin na súvislosti materialistickej tézy: bytie určuje vedomie s tézou historického materializmu: spoločenské bytie určuje spoločenské vedomie. No kritici a falšovatelia marxizmu usilujú sa podnes oddeliť dialektický materializmus od historického materializmu a dokázať ako napr. západo-nemecký jezuita G. A. Wetter vo svojej knihe *Dialektický materializmus*, že obe spomenuté základné tézy prebiehajú bez bližšieho teoretického zdôvodnenia paralelne a že sa teda navzájom neovplyvňujú. Operuje tézou, ktorú obraňoval aj Bogdanov, že spoločenské bytie a spoločenské vedomie sú vlastne identické. Autor štúdie poukazuje na to, že dnešní kritici marxizmu obnovujú staré Leninovo vyvrátené teórie, najmä v súvislosti s bytím a vedomím a že práve Leninovo dielo nám pomáha pri pochopení týchto závažných a zložitých otázok spoločenského života, pri odhalovaní všetkých, akokoľvek rafinovane maskovaných pokusov eliminovať z nich materializmus a nahradiť

ho reakčnou idealistickou filozofiou a náboženskými poverami. Scheler odmieta všetky pokusy odtrhnúť sociológiu ako osobitnú vedu od historického materializmu. V druhej časti svojho referátu venuje sa súčasným úlohám marxistickej filozofie v NDR. Najvyššou požiadavkou je vývoj socialistického človeka v produktívnej činnosti, ktorý musia filozofi, ekonómovia, psychológovia a iní skúmať spoločne. Dôležitou témou je ďalej vzťah ľudí k modernej technike, otázky socializácie dediny, základné otázky marxistickej etiky, nový obsah vlastenectva, pracovnej morálky, disciplíny atď.

Neotomistické útoky proti dialektickému materializmu venujú vcelku malú pozornosť otázkam noetickým. Tento nedostatok pokúša sa napraviť jezuita de Vries, profesor filozofie na vysokej škole v Pulachu, a to svojou knihou *Teória poznania dialektického materializmu*. Na okraj tejto práce píše Alfred Kosing svoje kritické poznámky pod názvom: „Zdravý rozum“ jezuitského pátra Jozefa de Vriesa.

Zaujímavá a aktuálna je polemicky zafarbená diskusia o marxistickej etike, ktorá pokračuje v 3. čísle filozofického časopisu. V tejto diskusii zaujíma významné miesto otázka o objektívnych zdrojoch morálneho vedomia, o pôvode mravných ideí, princípov, kategórií atď. Diskusia prebieha ako konfrontácia buržoáznej a proletárskej morálky v podmienkach buržoáznej spoločnosti a v podmienkach výstavby socialistickej spoločnosti.

2. číslo

Úvodnú prácu v tomto čísle napísal Hermann Ley k problémom XXI. sjazdu KSSS.

Vo vývine socializmu nastáva nové obdobie, nielen v hospodárskej oblasti, ale vo všetkých sférach, v ktorých vyniká tvorivá sila socialistického človeka, jeho morálne kvality, ktoré sa v prechodnom období z prvej do druhej fázy komunizmu stávajú čoraz významnejšie. Popri vzniku a výchove nového človeka vyzdvihuje H. Ley niektoré iné teoretické problémy výstavby komunizmu, ako ich nastoloval XXI. sjazd a zaoberá sa aj výpadmi juhoslovanských revizionistov, ktorí v prvom rade skresľujú a falšujú spoločenské problémy, a to učenie o triednom boji, teóriu štátu atď.

Aj v 2. čísle časopisu sú uverejnené tri štúdie venované problémom, ktoré Lenin riešil v Materializme a empiriokriticizme. Götz Redlow pod titulom: Lenin o marxistickom filozofickom pojme hmoty skúma niektoré aspekty marxistického chápania tejto otázky, súvisiace s diskusiami, ktoré sa v poslednom čase viedli v NDR. (O tejto diskusii pozri v našej recenzii str. 207.)

Lenin rozvíja svoje myšlienky o marxistickom filozofickom pojme hmoty v polemike so subjektívno-idealistickými náhľadmi machizmu, podľa ktorého sú pocity jediným zdrojom našich poznatkov. Správne určenie pocitu a jeho vzťahu k hmote hrá v boji medzi materializmom a idealizmom rozhodujúcu úlohu. Medzi pojmom hmoty a základnou otázkou filozofie je nerozlučná spojitosť. Kritici marxizmu snažia sa obísť tento základný problém o tom, či je primárna hmota, alebo vedomie a či nám zmysly dávajú adekvátny obraz hmoty existujúcej mimo vedomia a nezávisle od neho.

Od tohto známeho základného problému postupuje autor ďalej k otázke, či je marxistický pojem hmoty totožný s pojmom substancie. Určitý zmätok, ktorý v tejto otázke nastal, vzniká z toho, že sa dialektika neaplikovala aj na filozofický problém hmoty. Autor analyzuje všetky vlastnosti hmoty a dochádza k záveru, že jej jednota a rozmanitosť sú od seba neodlučiteľné, že niet primárnych a sekundárnych kvalít a že teda z hľadiska dialektického materializmu treba odmietnuť pojem substancie.

Pojem substancie, niečoho, čo existuje samostatne, nie vzhľadom na vedomie, ale vzhľadom na svoje vlastnosti, čo je primárne základom kvalitatívnej rozmanitosti vecí a javov, totiž hlboko protirečí marxistickému chápaniu existencie prírody večne sa meniacej a vyvíjajúcej nezávisle od nášho vedomia. Redlow končí svoju štúdiu úvahou o význame tohto problému pre našu spoločnosť, najmä vzhľadom na sústavné útoky buržoáznej ideológie na historický materializmus. Predovšetkým klerikálnoreakční ideológovia, ako napr. G. A. Wetter, M. Bochenski, J. de Vries a iní snažia sa podstrčiť dialektickému materializmu chápanie substancie starého mechanického materializmu. Uznanie základnej otázky filozofie má rozhodujúci ideologický význam, pretože sa nemožno postaviť nad boj medzi materializmom a idealizmom a pretože, ako záverom konštatuje autor, len tým sa vyjasní vedecký charakter straníckosti marxistického filozofického materializmu.

V tom istom čísle píše Alfred Kosing o dialektickomaterialistickej teórii odrazu v Leninovom diele *Materializmus a empiriokriticizmus*. Aj v tejto stati vyzdvihuje a vyjasňuje autor problémy z hľadiska boja proti revizionistickým tendenciám a ukazuje tak stále živú aktuálnosť Leninovho diela. Štúdia analyzuje základnú otázku marxistickej teórie poznania, t. j. teóriu odrazu, predmet poznania, ktorým sa práve materialistická noetika odlišuje od idealistickej. Analyzuje podstatu poznania v boji proti agnostikom a v tejto súvislosti aj teóriu znakov čiže symbolov, ktorú podnes hlásajú neopozitivistí a ktorou degradujú vedecké poznanie na čiru hru so znakmi, vlastne nezávislé od objektívnej reality. Leninove poznámky k týmto otázkam tvoria základ, na ktorom ich treba rozvíjať ďalej.

Günther Heyden vychádzajúc taktiež z Leninovho diela *Materializmus a empiriokriticizmus* zaoberá sa Leninovým bojom proti biologizmu v chápaní dejín. Pokusy vysvetľovať spoločenské javy z biologickej povahy človeka, a nie z povahy spoločnosti a redukovať vývinový proces ekonomických spoločenských formácií, ktorý sa kvalitatívne líši od prírodného vývinového procesu práve na tento prírodný proces, kritizoval už aj Marx. Marxistickú tézu o tom, že spoločenské vedomie je určované spoločným bytím, prevrátili machisti v tom zmysle, že ako je uspôsobené vedomie človeka, tak je uspôsobené aj spoločenské bytie a štruktúra spoločnosti. Podobne stavia otázku aj K. Kautsky.

G. Heyden poukazuje na to, že z týchto teórií možno priamo odvodiť rasové teórie, ktoré sa stali základom nemeckého fašizmu a ktoré sa v Nemeckej spolkovej republike hlásajú v rôznych variáciách, napr. aj v tzv. filozofickej antropológii. Záverom autor konštatuje, že dnešným buržoáznym ideológom ide predovšetkým o to „poprieť všeobecnú zákonitosť prechodu od kapitalizmu k socializmu a vyhlásiť triedny boj robotníckej triedy zameraný na zriadenie diktatúry proletariátu a beztriednej spoločnosti za »neprirodzený«, »neorganický«“. Ďalšie články okrem bežných správ a recenzií sú v tomto čísle venované vedcovi a humanistovi Alexandrovi von Humboldtovi k 100. výročiu smrti a sociálno-teoretickým základom klérofašizmu.

Rudolf Rochausen predniesol na diskusií v berlínskom filozofickom ústave príspevok pod názvom *Protí rozšíreniu alebo zužovaniu leninského pojmu hmoty*. Vyjasňuje pojem hmoty, formu existencie hmoty, odpovedá na otázku, ako je uspôsobená štruktúra hmoty a otázku vzťahu kategórie hmoty ku kategórii bytia. Dochádza k záveru, že každé rozšírenie leninského pojmu hmoty vedie k idealizmu, zatiaľ čo zužovanie k mechanickému materializmu. Podobný názor zastáva Hans Klotz v diskusnom príspevku *Je energia hmotou? Poznámky k starému problému*. O tejto diskusií prináša časopis obširnú zprávu.

Tretie číslo uverejňuje stať Otta Finger, Niektoré problémy marxistických dejín filozofie v Leninovom diele Materializmus a empiriokriticizmus. Finger upozorňuje na to, že Lenin tu detailne sleduje materialistickú líniu v novej filozofii počnúc Diderotom cez Feuerbacha až po Dietzgena a niektorých prírodovedecky orientovaných filozofov 19. storočia. Leninovo dielo je práve tak principiálne závažné pre marxistické pochoopenie subjektívneho idealizmu v novej dobe ako pre rešpektovanie materialistických tradícií u prírodovedcov 19. a 20. storočia. Finger konštatuje, že práve dejiny filozofie sú tou disciplínou, ktorá historicky dokazuje nemožnosť tretej cesty vo filozofii. V tejto súvislosti žiada ponímanie a používanie straníckosti ako objektívnej kategórie.

Peter Bollhagen venuje sa kritike náboženského socializmu v západnom Nemecku. Najprv rozlišuje medzi bojom proti náboženskému socializmu ako klerikálnej agentúry v západonemeckom robotníckom hnutí a medzi nábožensky orientovanými skupinami v NDR, ktoré z náboženských motívov podporujú boj za mier a socialistickú výstavbu. Vyzdvihuje fakt, že politická spolupráca revolučného robotníckeho hnutia s nábožensky orientovanými maloburžoáznymi vrstvami v spoločných otázkach nielen že nevyučuje svetonázorové vyjasňovanie problémov, ale že si ho práve naopak vyžaduje. No pri náboženskom socializme v západnom Nemecku ide o krajne reakčnú formu revizionizmu, ktorý triešti a rozkladá robotnícke hnutie. Je to samostatná skupina vo vnútri SPD, ktorá napriek pomerne nepatrnému počtu získala mnohé vedúce miesta a kľúčové postavenia. Ideologicky sa táto skupina snaží nahradiť marxizmus náboženstvom. Verejne vystupuje proti marxizmu a jej politický program stojí pod heslom antikomunizmu. Hlavnou snahou tejto skupiny je zamedziť triedny boj robotníckeho hnutia a ochromiť protiimperialistické a protimilitaristické hnutie.

Kritikou Planckovho a Machovho pozitivizmu zaoberá sa Heinrich Vogel a gnozeologickým významom diskusie medzi Albertom Einsteinom a Nielsom Bohrom Hans Neumann.

Paul Olivier píše k niektorým otázkam estetiky zo špeciálneho hľadiska Pavlovej fyziológie o činnosti vyššej nervovej sústavy a v súvislosti s tým o niektorých estetických kategóriách.

Rok 1959 venovali Nemci Lamarckovi, Darwinovi a Haeckelovi. Išlo o propagáciu filozofických dôsledkov prírodovedeckých výskumov. Ako sme už spomenuli, nesie sa toto číslo filozofického časopisu v znamení nastolovania otázok a problémov v súvislosti s darwinizmom. Rudolf Gottschalk píše o Darwinovi a sociál-darwinizme, o nevyhnutnosti starostlivo odlišiť Darwina od tých, ktorí jeho meno zneužívajú. Podáva historický pohľad na sociál-darwinizmus, ktorý vystúpil v Nemecku okolo roku 1880 ako biologicky orientovaný sociologický smer. Odvolávajúc sa na Darwina preniesli teóriu prirodzeného výberu na ľudskú spoločnosť a vyvodili z Darwinovho učenia falošnú tézu, že v medicínskej, biologickej a populačnej sfére sú ľudské kultúrne rasy ohrozené vo svojej existencii a treba ich zachrániť výberom tak, ako sa to deje v prírode. Menejcenným jednotlivcom a skupinám treba zabrániť, aby sa ďalej rozmnožovali. Medzi inými cituje autor aj O. Ammona, v ktorom nájdeme všetko, čo o 30 rokov neskôr slúžilo fašistom na zdôvodnenie rasových teórií.

V ďalšej časti svojej práce stavia autor do správneho svetla pozitívny i negatívny

vplyv veľkého vedca Ernesta Haeckela, ktorému dlhšiu rozpravu venuje aj M. Wendenov pod titulom Prírodnohistorický materializmus E. Haeckela.

K problému determinizmu vo vývojovej teórii prináša časopis preklad stati I. T. Frolova.

O filozofických otázkach darwinizmu píše Harald Wessel v štúdií O dialektickej protirečivosti organického. Úvodom uvádza niekoľko myšlienok o význame Darwinovho roku, najmä v ideologickom boji, ktorý v NDR prebieha proti — ako sme už niekoľkokrát spomenuli — neotomistom a rôznym druhom revizionistov. Zaoberá sa bojom idealizmu a materializmu v biológii, teleologickými výkladmi životných procesov a pokusmi finalisticky zodpovedať otázky o podstate života.

Základná otázka, ktorú autor nastoľuje, sú finalistické špekulácie a dialektická protirečivosť organického. V dejinách biológie možno veľmi jasne skúmať a dokázať správnosť dialektickomaterialistického učenia o úlohe dialektického rozporu vo veciach, ktorý je hybnou silou ich vývinu. Ukazuje absurdnosť klerikálneho výkladu týchto otázok, najmä výkladu spomínaného už jezuitu G. A. Wettera, ktorý popiera napríklad kauzálne vzťahy v prírode a stavia ich na hlavu tak, že účinok sa javí ako príčina a príčina ako účinok.

H. Wessel rozvíja teleologické a dialektické chápanie biológie a načrtáva potom základné dialektické protirečenie v organickom, pričom vychádza zo známej Engelsovej definície života.

Z nášho stručného prehľadu najdôležitejších tém, ktorými sa Nemecký filozofický časopis zaoberá, vidíme, že celkový ráz časopisu bol v podstate určený príležitostnými, resp. aktuálnymi udalosťami, jubileami, ktoré sú potom podnetom pre analyzovanie niektorých špeciálnych problémov. Je charakteristické, že výber otázok a ich formulácia deje sa vždy z hľadiska konkrétnej situácie na ideologickom fronte v NDR, z hľadiska neustáleho bojovného vyjasňovania úloh filozofie pri presadzovaní teórie vedeckého socializmu a dialektického materializmu v prospech plnenia konkrétnych úloh. Problémy sa pritom riešia v nekompromisnej polemike — ako sme na to častejšie poukázali — so všetkými formami idealizmu, ktoré, najmä z Nemeckej spolkovej republiky, podnikajú koncentrované útoky proti NDR a socialistickým štátom vcelku a marxizmu zvlášť. Filozofickí pracovníci poukazujú vždy na to, že ideológie, ktoré boli základom fašizmu, sú ešte stále živé, strhávajú z nich všetky masky a odhaľujú ich spoločnú reakčnú podstatu.

Štúdie, rozpravy, diskusné príspevky sú písané erudovane, so znalosťou veci a vidno, že v NDR sa intenzívne riešia problémy marxistickej filozofie. No, pokiaľ možno zo 4 čísiel časopisu získať celkový obraz, chýba azda systematické doriešovanie základných filozofických problémov, rozpracúvanie a ďalšie rozvíjanie marxizmu. Niektoré otázky sa len nastoľujú, a to tiež len vo veľmi zúženej forme, ako napríklad problémy estetiky, hoci tieto otázky sú dnes pri vypracúvaní marxistickej estetiky veľmi závažné.

Popri všetkých kladoch, ktoré sme vyzdvihli, vidí sa nám, že systematické skúmanie otázok z jednotlivých filozofických disciplín nie je dostatočne vyvážené, že polemika prevažuje nad systematickou aplikáciou.

A. Münzová